

О. Е. Радутний, к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права № 1 Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ВІД ІМЕНІ ТА В ІНТЕРЕСАХ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

З'ясовуються окремі ознаки, які необхідно виділити на рівні теорії та встановити на практиці для визначення того, що злочин було вчинено від імені та в інтересах юридичної особи.

Выясняются отдельные признаки, которые необходимо выделить на уровне теории и установить на практике для определения того, что преступление было совершено от имени и в интересах юридического лица.

Separate signs that must be distinguished at the level of theory and set in practice for determination that turn out, that was committed crime from the name and in interests a legal entity.

За повідомленням Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України, 23 травня 2013 р. Верховна Рада України ухвалила Закон № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб)», доопрацьований проект якого від 21 травня 2013 р. був внесений народними депутатами України О.І. Махніцьким, П.Д. Петренком, А.А. Кожем'якіним, С.Л. Тігіпком, В.В. Чумаком та А.В. Пшонкою.

Указаним Законом, що згідно з п. 1 його Прикінцевих положень набирає чинності з 1 вересня 2014 р., Загальну частину Кримінального кодексу України доповнено розділом XIV¹ (Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб), який, зокрема, містить ст. 96³ (Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру).

Передбачено конкретний перелік злочинів (ст. 209 – легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; статті 258-258⁵ – злочини терористичної спрямованості; ст. 306 – використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; частини 1, 2 ст. 368³ – підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; частини 1, 2 ст. 368⁴ – підкуп особи, яка надає публічні послуги, ст. 369 – пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі; ст. 369² – зловживання впливом), за вчинення яких уповноваженою особою юридичної особи до останньої можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру (штраф, конфіскація майна, ліквідація).

Підставою (хоча в законі передбачено цей термін у множині) для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру визначено вчинення її уповноваженою особою: 1) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого зі злочинів, передбачених статтями 209, 306, частинами 1 і 2 статті 368³, частинами 1 і 2 статті 368⁴, статтями 369, 369² цього Кодексу; 2) від імені юридичної особи будь-якого зі злочинів, передбачених статтями 258–258⁵ цього Кодексу.

На рівні наукової дискусії припущення щодо можливості встановлення послідовного порядку притягнення до кримінальної відповідальності (спочатку фізичної особи, яка є уповноваженою, а потім – юридичної; набрання обвинувальним вироком законної сили щодо фізичної особи має

передувати процесуальним заходам щодо юридичної) вже було свого часу висловлено в літературі¹.

Отже, від імені та в інтересах юридичної особи мають бути вчинені такі злочини: легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; підкуп особи, яка надає публічні послуги; пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі; зловживання впливом.

Від імені юридичної особи і не обов'язково в її інтересах мають бути вчинені терористичний акт, втягнення у вчинення терористичного акту, публічні заклики до вчинення терористичного акту, створення терористичної групи чи терористичної організації, сприяння вчиненню терористичного акту або фінансування тероризму.

Вчинення певних дій від імені будь-якої особи означає, що остання через своїх уповноважених представників виступає суб'єктом у відповідних правовідносинах та отримує права й приймає на себе пов'язані з цим конкретні обов'язки.

Формулювання «вчинення злочину від імені юридичної особи» породжує такі запитання: 1) чи має вона публічно або іншим чином позначити себе відповідальною за конкретний акт легалізації, підкупу, пропозиції або надання неправомірної вигоди, зловживання впливом, створення терористичної групи чи терористичної організації, фінансування тероризму тощо; 2) що є необхідним та достатнім доказом вчинення певного злочину від імені конкретної юридичної особи; 3) чи мають власники (акціонери, учасники) цієї юридичної особи бути обізнаними щодо конкретних злочинних діянь та схвалювати їх, адже на них паде тягар наслідків штрафу, конфіскації майна або ліквідації; 4) чи мають особи, які утворюють виконавчий орган (керівники, їх заступники, члени правління, рад, ревізійних комісій тощо) цієї юридичної особи, бути обізнаними щодо конкретних злочинних діянь та схвалювати їх.

Якщо для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів,

¹ Радутний, О.Е. Кримінальна відповідальність юридичної особи стане кроком до закріплення віртуальності життєвого простору // Електронне наукове фахове видання Нац. ун-ту «Юридична Академія України ім. Ярослава Мудрого». – № 1/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/>. – Заголовок з екрана.

та інших злочинів, будуть використанні печатка та офіційні бланки юридичної особи, це ще не має означати, що кримінальні правопорушення вчинені від імені останньої. Аналогічна ситуація складається тоді, коли будь-яка фізична особа використовується іншою фізичною особою всліпу, тобто її свідомістю не охоплюється фактична сторона та суспільна небезпечність діяння (наприклад, офіціант подає склянку води, в яку кухар додав отрути; підлеглий виконує наказ, але не усвідомлює його незаконність тощо).

Для того, щоб встановити факт вчинення злочину від імені юридичної особи необхідно, щоб дії або бездіяльність були вчинені тільки уповноваженою фізичною особою та в межах наданих їй повноважень і компетенції.

Згідно з приміткою 1 до ст. 96³ КК України під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти будь-яких її службових осіб, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи.

Але жодні повноваження, закріплені в загальнообов'язкових, відомчих, статутних та інших локальних документах, а також у договорах чи довіреностях, не надають представникам виконавчих органів прав щодо вчинення протизаконних діянь. Жодний із цих актів не надає повноважень представникові вчинювати від імені юридичної особи легалізацію (відмивання) доходів, підкуп особи, яка надає публічні послуги, здійснювати зловживання впливом, вчинювати терористичний акт, фінансувати тероризм тощо. Вчинення подібних дій обов'язково означатиме вихід за межі компетенції, і це у кожному випадку не даватиме підстав стверджувати, що дії вчинені саме від імені юридичної особи.

Формулювання «вчинення злочину в інтересах юридичної особи» породжує такі запитання: 1) в якому саме змісті (широкому чи вузькому) слід розуміти інтерес юридичної особи; 2) який саме інтерес, в чому він полягає; 3) як він має співвідноситися зі статутною метою та цілями діяльності; 4) якими засобами слід доводити його наявність, що є належними та достатніми доказами у справі.

Кожна юридична особа створюється з метою, яка не може відкрито вступати у протиріччя з вимогами закону, інакше в офіційній реєстрації, з якої починається її існування, буде відмовлено. Разом із тим, прив'язка кожного різновиду передбачених злочинних дій (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних

чи сильнодіючих лікарських засобів; підкуп особи, яка надає публічні послуги; пропозиція або надання неправомірної вигоди службовій особі; зловживання впливом) до загальної мети отримання прибутку чи полегшення здійснення статутної діяльності фактично усуне необхідність установлення наявності або відсутності розглядуваної обов'язкової ознаки.

Важливим аспектом також є створення системи противаг та стримувань для захисту інтересів трудового колективу юридичної особи, адже внаслідок ліквідації останньої будуть втрачені робочі місця та зруйновані багаторічні кар'єри; внаслідок конфіскації майна буде паралізована робота підприємства, установи чи організації, що фактично призведе до тієї самої ліквідації; внаслідок штрафу можуть бути скорочені соціальні заходи й програми (додаткові преміальні виплати за наслідками успішного виконання завдань, соціальні пакети у виді медичного обслуговування та відпочинку, транспортування, надання інших послуг).